

СРЕЋАН ПОЧЕТАК!

Јесен 1941. године била је сунчана, блага и родна. Родило је и оно што је наопако бачено у земљу. У овакве јесени одјекују песме и поклици вредних радника по пољима. Ове године све је друкчије. Нешто тешко, злослутно висило је негде у ваздуху и притискало душе, убијало је вољу за песмом. Страх и неизвесност дођоше заједно са оним туђим накинђуреним војницима, искићеним медаљама и орденима и претовареним оружјем; од којег се никад нису одвајали. Неколико месеци народ је живео у паничеом страху и неизвесности за свако сутра од усташких з.шковаца који све безобзирније стадоше да хапсе, убијају и интернирају. У почетку су бирали комунисте и остале напредне политичаре, а затим стадоше да прогоне све што је српско и ноаи шајкачу. Срећом, њихова владавина не потраја дуго. Панично побегоше из целог Санцака чим их партизани истераше из Нове Вароши, почетком августа. На њихово место дођоше талијански алпинци.

Италијани су у Пријепоље ушли са помпом. Дочекани су поздравним говорима и као ослободиоци. Чланови одбора, угледни људи бившег режима пропале Краљевине: посланици Војко Куртовић и Мухамед-бег Хашимбеговић и директор гимназије Драгиша Боричић поздрављали су „храбре потомке римских легионара“ као просветитеље и цивилизаторе у вековно заосталом Санцаку. Зализани и уштогљени италијански официри су се задовољно смешкали и сањарили о коначно безбрижном животу међу овим „мирним санчачким овчицама“⁷.

Првих дана Италијани су били мирни. Пустише чак из затвора све затворенике које су усташе похапсиле и о-ставиле у затвору. Живот поче да се сређује. После престрављености и обамрлости народ живну и одахну. Нови окупатори изгледаху мирни и питоми. Поздрављају сваког љубазно и непрекидно нешто чаврљају и смешно гестикулирају. Некако и не личе на, војеку.

Не потраја овај мир дуго. Почеше да оовањавају по стубовима и зидовима разне наредбе писане крупним словима и са строгим упозорењима. Скоро у свакој се помиње преки војни суд. Међу првим „ординама“ бијаше она којом се наређује предаја свих врста ватреног и хладног оружја. 1-1аведени су и самокреси и други старински пиштољи који се носе као део народне одеће.

Наредише затим да сви одрасли грађани морају имати „-пермесе“ — пропуснице, без којих се не смеју удаљавати од куће. Скоро сваког дана издавали су некакве наредбе, а суботом, кад је у Пријеиољу пијачни дан, општински добошар би промукао читајући их на тргу испред Крпове кафане. Почеше и војници у мањим патролама, па и групно, да излазе у села. „Има кока, има јаје“? — изговарали су у једном даху. Често су тражили и „грапа“ (ракију). Зачудо, брзо су научили ове три речи. Понеки је показивао у полуотвореном длану згужване новчанице, али су „заборављали“ да их дају кад приме робу. Страх и сумња поче поново да се увлачи у душе.

— Море, какви ослободиоци! Видиш да ће све да покупе и опљачкају! — чуло се све чешће у разговору међу сељацима.

Освануо је 24. септембар, ведар и леп као претходни дан. Са првим сунчевим зрацима прође шапат кроз села и засеоке:

— Силна талијанска војска оде некуд уз Косатицу. Има их преко три стотине и око 150 мазги.

— Ово неће испасти на добро! Златар је изнад села, а он никад није био пуст и сам — рече Петар Лаушевић и забринут погледа према натмуреној планини.

Цандрљива колона је безбрижно ишла стрмим и кривудавим косаћанским сокацима. Кретали су се комотно и весело као да су у госте пошли, без прописног војничког поретка и маршевских осигурања. Многи су јахали на мазгама са стране и млатарали ногама. Вероватно су у групама причали масне војничке приче и досетке јер се, с времена на време, разлегао грохотан смех и одЈекивао долином испод Титоровца. Безобразно и урнебесно би загаламии чим спазе неко женeko чељаде и јурили за њим у двориште. Између преплашених врисака жена и грохотног смеха војника пробијао се љутити лавез паса, кокодакање кокошака и претеће кукурикање петлова који су ратоборно покушавали да заштите распршени харем. Деца су плашљиво извиривала иза плотова или затворених прозора и сузних очију гледала како нестају њихове коке у дубоким талијанским ранцима.

— Да бог да вас мука сапрела! — клела је једна жена и храбро се отимала о плен са Мусолинијевим перјаником по дворишту.

— Коза дире, сињора? — пита Талијан, покушавајући да по изразу лица и гестовима закључи шта говори ова горопадна жена.

— Не дирам ја ни тебе, ни твоје козе; диرو те црни ђаво у мозак! Дираш ти моју муку и оиротињу, мука те изјела! — одговара жена још гласније и пркосније.

У горњим засеоцима испред колоне ливот замире. Као да неко огромном невидљивом метлом чисти и распршује народ и стоку. Стада окренута другим путем, којим обично не иде у пашу, а гоњена преплашеним чобанима, збуњено се отима, комеша и оглашава кратким мукањем и блејањем док не уђе у шуму. Онда се утишају. Код кућа остаје само понека жена. Овим јадницама

Драгољуб Вуксановић: У БОРБУ ПРОТИВ ОКУПАТОРА, плакат

иаши људи никад нису признавали храброст, а увек су их остављали да се прве сукобе са опасностима. И оне су се сукобљавале, стојећи и храбро, а евентуални успех поново препуштале мушким.

До касно иза подне вршљали су Талијани по Горњој Косатици. Безобзирно су развршили тек саденуте стогове сена и сламе, везивали велике бале и приправљали их за товарење. После су обилазили пуста дворишта и пунили ранце и многобројне џепове јајима, воћем и поврћем, кокошкама, и свим другим што се може појести и понети. Пред вече је кренула дугачка, претоварена колона натраг, истим путем за Пријепоље, још веселија и бучнија него јутрос.

Загрмело је изненадно у клисури између Титоровца и Ваоча. Као да се Златар распрснуо. Дугачка колона се за тренутак укочи, па се згужва и усковитла. Личи на мравињак ошинут штапом. Паклени јаук и галама испуни и заглуши клисуру. Натоварене мазге најбоље се сналазе: као цо команди се пропињу и збацују терет са себе, а затим у галопу јурнуше кривудавам путем ка манастиру Милешеву. Вешто користе усеке у путу као заклоне. Преплашени војници хватају се у трку за гриве и самаре, па заклоњени рђиховим телима јуре поред њих, смешним дугачким скоковима. Видео сам нешто слично кад су Козаци изводили своје вештине на игралишту у Пријепољу. Официри и подофицири млатарају пиштољима, командују нешто оглувелој и од страха обневиделој војсци. Пуцају насумце према намргођеној планини и невидљивОхМ легионарима. Неки се збијају у групе, опале по неки метак па опет, онако у чопору, ударе у бежање. Једна овећа група надире ка десној страни клисуре. Кад приметише да и отуда пуца, сјурише се у корито речице Косањанке. Одозго одјекују проређени пуцњи, али их клисура стоструко умножава па изгледа да нападају читаве чете. У дугачкој линији падином Титоровца распоређено је свега нет партизана: Чедо Друловић, Даут Мусић, Међо Караматијевић, Денда Церовић и Љубомир Пејовић. На супротној страни, у Ваочу, само тројица: Љубиша Миодраговић, Емин Хаџовић и Михаило Нинчић.

— Прва чета, пресијецај одступницу! — дрекну Међо Караматијевић кад се палба мало стиша, па опали из своје „кокинке“ којом су још његов деда, па затим отац прота Јевстатије, комитовали по Златару и Јавору за турског времена. У реској пуцњави карабина и ловачких пушака „пуцањ из „кокинке“ одјекује као из топчића и још више збуњује преплашене алпинце.

— Други батаљон, прелази у гоњење! — командује Чедо Друловић Љубомиру Пејовићу, који је на крајњем десном крилу, а затим „наређује“ Љубиши Миодраговићу да „милешевским батаљоном“ појача напад на непријатељски десни бок.

Окршај је кратко трајао. Брзим и одморним Талијанима помогла је густа шума и дубоко корито Косаћанке, па успеше да без већих губитака измакну разређеној ватри нападача. Још неко време одјекнуо би понеки пуцањ одозго са стена, колико да пожуре оне што су заостали. Тек испод манастира почеше се Талијани прибирати, па ватра одоздо ојача, али се удаљавала, Долину Милешевке испуњавао је одјек све док нису стигли у Пријепоље. Села је полако покривао мрак из ког се чуо притајен жамор и осећао страх.

Целог овог дана су Седобрани радили некако безБОљно и са пола снаге. Нешто потмуло је тиштало и пекло. Они из доњег села радили су у њивама у горњем селу, а ако их нису имали „сетили“ су се да одрађују код комшија чије су њиве ближе шуми. Чобане нико није тог дана упутио са стоком онамо преко Милешевке. Кад је оно загрмело на дну Косатице, народ навали ка шуми у Ваоч. Онај ко не зна колико је наш сељак свикао на бежање и скривање никако не би могао да објасни кад су пре спремили сву ову спрему, где им је досад била и како је лако носе. У Ваочу и гајевима испод Бојовића насеља нестајала су стада оваца и говеди и одмах престајала да се оглашавају. И животиње осећају онасно за себе и своје господаре.

Кад паде мрак, почеше сељаци да се искупљају на крају Бојовића засеока, ближе шуми. Оданде се добро види Титоровац и долина Косаћанке, све до манастира Милешева. Очекивали су подробније вести од Бојовића. Још мало, па на Бојову гумну неће моћи ни стати сви.

— Долази Љубиша! — скоро викну један дечачић кад утрча међу људе на гумну. Наста мук.

— Баш лијепо! . . . Ви се искупили као да сте знали да тако треба — поче Љубиша, непосредно и једноставно као увек. Тек онда назва „Добар вече“ Са људима је успостављао везу на најједноставнији начин. Зато су га ови отврдли и у невољама огрубели људи волели и ценили. Био им је близак и због тога што је потицао из њихова села. Али вечерас је изгледао некако велики и далек. Буљили су кроз мрак у њега преплашено. Са религиозним страхопоштовањем загледали су у заробљено орз^жје и опрему не усуђујући се да је дотакну. Једва се неко осмели и полугласно упита за исход борбе.

— Па, . . . другови, ми почесмо. Надам се да сте и лично видјели да се може ратовати против онако „силне“ војске. Мм ћемо да бранимо наш праг — причао је Љубиша полако, простим и овим људима разумљивим језиком. Кравили су се полако, али су урођена сумњичавост и опрез остајали и копкали у души. Слушали су пажљиво Љубишину, Михаилову и Еминову причу о вечерашњој борби и првој победи над Италијанима у овом делу Санџака.

— Добро нам ви то испричaste, али не рекостe ђе су вам ти заробљени Талијани — приупита, цедећи реч по реч, Бојо Бојовић, а остали завирују околo и иза леђа партизана, као да су они у торбама.

— Пустили смо их! — одговори Љубиша, па кад осети неверицу и зачуђеност код сељака, настави:

— Причају и пишу по новинама да смо ми дивљи Балканци, иекултурни и сурови па 'нека виде и увере се да смо поштенији и племенити од њих и да ће против себе имати ратнике који се само бране. Нама не треба њихова култура и цивилизација!...

И дође оно чега су се ови преплашени сељаци највише бојали. Почело је! Сад то изгледа друкчије и једноставније. И страх је сада друкчији. Страшна фашистичка сила не изгледа више непобедива.

Ћуте сељаци и размишљају. Из мрака изрони понеко лице, осветљено цигаретом, намргођено и изборано, окружено густим мраком изгледа страшно увеличано. Чују се само дубока отпухвања. Тишину прекиде чика Душан Нинчић.

— Нек је срећан почетак! Почело је, момци, и назад се више не може!...

Раде НИНЧИЋ